

La guerra cultural que no acaba mai

Czesław Miłosz

La ment captiva

Traducció de Guillem Calaforra

PUV, València, 2005

364 pàgs.

El poeta polonès Czesław Miłosz (1911-2004), guardonat amb el premi Nobel de Literatura el 1980, va escriure aquest llibre el 1951. Va ser el seu primer assaig. Fins llavors se l'identificava només com a poeta del catastrofisme pur. No és estrany que el seu llibre fos rebut amb indiferència, tenint en compte que acusava els representants de la literatura polonesa en el seu conjunt de ser mentiders compulsius. Miłosz acabava de desertar del servei diplomàtic del govern comunista polonès i anava a incorporar-se a les campanyes propagandístiques de la Guerra Freda com a una de les figures del Congrés per a la Llibertat de la Cultura. Les ressenyes del seu llibre havien aparegut només en revistes nord-americanes, i per descomptat no de literatura sinó de ciència política i de sociologia, ja que pretenia ser un testimoni de primera mà per a poder comprendre la naturalesa del comunisme, i en particular revelar les raons per les quals els intel·lectuals europeus estaven disposats a lliurar-se al nou règim que acabava d'instal·lar-se a l'Est d'Europa.

Un cop finalitzada la Guerra Freda sorgeix la pregunta de si per ventura el seu llibre pot ser avui dia quelcom més que una mòmia del passat. Si aquest fos el cas, això es deuria al fet que posa en evidència que la Guerra Freda no va ser el substitut d'una guerra nuclear impossible de fer. Va ser més aviat un episodi més de la gran guerra cultural, que no va començar el 1945 i, per tant, tampoc no podia acabar el 1990. Això és probablement el que pensava Miłosz en fer-se seguidor del seu compatriota Stanislaw Ignacy Witkiewicz (1885-1939). Witkiewicz va publicar el 1930 una novel·la, *Insaciabilitat* (editada, per cert, en castellà el 1973 a Barral Editors), de la qual Miłosz va extreure un concepte essencial per al seu assaig. En la seva novel·la Witkiewicz parla de la píndola *Murti-Bin*, inventada per un filòsof mongol, que assegura un estat de felicitat sublim que permet als qui exerceixen el poder el control total de la gent. Miłosz, no obstant això, utilitza aquest nom emmarcant-lo en l'esquema de la famosa novel·la 1984 de George Orwell (1903-1950), publicada poc abans que la seva, el 1949, i que sens dubte va aportar lectors a Miłosz per al seu llibre. Això tenia un prev: va quedar marginada la lectura witkewicz-

ziana que de ben segur és molt més actual i rica. La novel·la de l'excèntric artista polonès descriu el panorama polític, intel·lectual i artístic d'Europa en un temps indeterminat entre 1930 i 1960. La fantasia literària li serveix per a explorar les ments dels intel·lectuals i artistes europeus abans de la imminent conquesta d'Europa pels xinesos. La poca esperança que els queda als europeus està dipositada en els russos, que podrien impedir la invasió, però de fet ja no hi ha res a fer. Europa ja ha estat conquerida des de dins gràcies a la píndola *Murti-Bin*. El seu efecte sobre la gent és impedir que s'assabentin de la realitat. Tot absorbint per via orgànica una determinada visió filosòfica, els qui van prendre aquesta droga —diu Witkiewicz— no es van assabentar, per exemple, de la total dominació de la dona. Si prenen la píndola ningú no s'assabentarà tampoc que la nació està també arribant a la seva fi, «fins i tot al Regne Unit», i que ningú fora de Polònia parla ja de nació. Per a Witkiewicz, la píndola no és, per descomptat, un compost farmacèutic, sinó el resultat de la penetració en les ments europees de les filosofies orientals i en particular de la teosofia. El bolxevisme que acaba d'apoderar-se de Rússia és només la primera fase de la conquesta definitiva d'Europa pel budisme. Al protagonista de la seva novel·la, Genezyp Kapen de Vahaz, no li fan por els russos, però sí els decadents artistes europeus que obren Europa als mongols en fundar «els Estats occidentals bolxevics». La indefensió del continent és total perquè la seva principal filosofia política és el pacifisme.

Miłosz se sent atret per aquest missatge de Witkiewicz i això és el que l'inspira a l'hora de denunciar que els

seus col·legues escriptors polonesos han caigut víctimes de la píndola mongola. La seva anàlisi, pròpia de la sociologia de la vida religiosa, identifica el socialisme europeu com una «Nova fe», un recurs analític aplicat per Eric Voegelin per a comprendre el nacionalsocialisme alemany. Miłosz el va utilitzar per a descriure les ments tortes, esquizofrèniques, dels quatre escriptors polonesos que van decidir entrar en el joc brut amb el poder. Perdrien, encara que de moment pensessin que podrien guanyar, la batalla tot seguint el cànon de comportament anomenat *ketman*. Miłosz extreu aquesta altra figura analítica de Joseph Arthur Gobineau (1816-1882), que la fa servir en la seva monografia sobre l'Islam. Un intel·lectual es comporta com un *ketman* quan no diu la veritat, i això li permet preservar la seva independència. Miłosz no vol entrar en aquest joc, imbuït com està de la frase de l'Evangeli «la veritat us farà lliures». Cap col·lega el seguirà, ni tan sols Alfa (Andrzejewski), el qual es creu escriptor catòlic per antonomàsia.

Miłosz estava segur que cap dels seus quatre col·legues seria guardonat amb el Nobel perquè tots servien a la mentida. Però el que mai hagués imaginat és que arribaria el dia que aquesta «Nova fe» dominaria el món i aquests col·legues serien venerats com els profetes que dia rera dia administrarien la comunió *Murti-Bin* en un nombre interminable de noves esglésies repartides per tot el món. Pensar així hauria estat com donar la raó a Hitler, que el 1932 advertia que en 300 anys Lenin seria aclamat com a nou Buda.

Miłosz va aconseguir alliberar-se d'aquest pensament destructiu. Era jove i no l'espantava res, tampoc el fet de veure que la «Nova fe» posava els fonaments espirituals per a les formes polítiques que aleshores s'anomenaven democràcies populars. Es burlava dels savis *ketman* polonesos, que consideraven «els americans tremendament estúpids». Sabem amb certesa que Miłosz no va perdre mai aquesta fe ingènua en la unió (fisiològica) entre llibertat i veritat. Gràcies a això no es va suïcidar en assabentar-se, el dia 9 de novembre de 1989, que queia el mur de Berlín, a diferència del que va fer el seu mestre Witkiewicz, en assabentar-se, el dia 17 de setembre de 1939, que l'Exèrcit Roig travessava les fronteres de Polònia.

Eduard Tarnawski